

RICHARD HORSLEY¹

Ne priklanjaj se jim in jim ne služi²

Ekonomska pravičnost v Svetem pismu

Sodobna zahodna kultura pogosto ločuje 'religijo' od 'resničnega življenja' in s tem reducira religijo na osebno vero. Zoženje religije v okviru osebne vere je omogočilo hitro rast kapitalistične ekonomije, ki šibi družbene odnose in odgovornosti, ovira politično regulacijo ter marginalizira religijo v primerjavi z drugimi motivacijami in zanimanji. Gospodarski zlom leta 2008 je mnogo ljudi pripeljal do spoznanja, kako je globalni kapitalizem postal nova oblika imperija, v katerem postaja en odstotek prebivalstva vse bogatejši, preostalih devetindevetdeset pa vse revnejših, medtem ko je razseljenih na milijone ljudi in so številni ostali brez vsega.

V tem kontekstu so številni razlagalci Svetega pisma spoznali, da govorijo knjige Svetega pisma o vsem življenju in da vsebujejo svetopisemski nauki več o politiki in ekonomiji kot o 'religiji' v ozkem, sodobnem razumevanju tega izraza. Ta članek želi pokazati, da je velik del Svetega pisma posvečen sporočilu, da Bog skrbi za ekonomsko pravičnost med ljudmi in da nasprotuje tistim, ki jih želijo izkoriščati in zatirati. Radikalna Božja skrb za ekonomsko pravičnost je izražena tako v Mojzesovem nauku (Postavi) in preroških razglasih, kot tudi v veselem oznanilu, ki ga je oznanjal Jezus. Da bi lahko začeli resnično ceniti, kako temeljna je ta skrb za svetopisemsko besedila, se je potrebno otresti določenih predpostavk. Šele potem bomo lahko razložili različne 'glasove' ali 'plasti' besedil ter razumeli kolektivne družbene oblike in obveze, v

katerih je bilo zakoreninjeno svetopisemsko ekonomsko življenje.

EKONOMSKA PRAVIČNOST, INSTITUCIONALIZIRANA NEPRAVIČNOST IN REFORMA V HEBREJSKEM SVETEM PISMU

Opis prisilnega težaškega dela Hebrejcev pod egiptovskim faraonom (2 Mz 1,8–14; 5,1–21) je pripoved, ki je postala paradigmatična za večino preostalega hebrejskega Svetega pisma. Izraelsko ljudstvo ima svoj izvor in začetek v delovanju JHVH, ki je uveljavil pravico in osvobodil (heb. *šāpat*) ljudstvo ter ga vodil na begu iz Egipta (*eksodus*). JHVH je nato na gori Sinaj sklenil z Izraelci zavezo z zapovedmi, ki so služile kot smernice za ohranjanje pravičnosti znotraj novo osvobojenega

ljudstva (2 Mz 20,1–17). Že nekaj časa vemo, da v zavezi z Mojzesom JHVH nastopa kot kralj izraelskega ljudstva, ki zahteva njegovo izključno politično in versko zvestobo. Ko kasneje ljudstvo ponuja Gideonu, da bi postal njegov kralj, ga ta zavrne: JHVH je njihov kralj, zato ne smejo imeti človeškega vladarja (Sod 8,22–23). Danes šele začnemo razumevati, da se večina zapovedi, ki izhajajo iz zaveze z Bogom, tiče družbeno-ekonomskih interakcij med ljudmi.

Zgodnja izraelska družba je bila agrarna, v njej je več družin ali gospodinjestev živelo v vaških skupnostih. Preživetje skupnosti kot celote je bilo odvisno od uspešnosti njenih sestavnih delov, gospodinjestev, ki so predstavljale osnovno enoto samooskrbne produkcije in potrošnje. Da se zapovedi osredotočajo na ekonomske interakcije, lahko najbolj očitno vidimo predvsem v prepovedi poželenja (naklepa polastitve) v 2 Mz 20,17 ter prepovedi kraje izraelskim sorojakom v 2 Mz 20,15. Zapovedi se nanašata tako na sredstva za preživetje, kot tudi na člane gospodinjstva (za izkoriščanje njihovega dela). Zapoved, ki prepoveduje krivo pričevanje (2 Mz 20,16), ureja interakcije med gospodinjstvi, npr. posojanje. Prepoved prešuštvovanja (2 Mz 20,14) ščiti jedrni odnos v družini, ki je predstavljala osnovno enoto produkcije. Zapoved, ki prepoveduje uboj (2 Mz 20,13), res ščiti življenje posameznika, a tudi delo, ki ga vsak član gospodinjstva prispeva za skupno preživljanje. Celo zapoved spoštovanja do staršev (2 Mz 20,12) ima ekonomsko razsežnost, saj skrbi, da bo zanje poskrbljeno tudi, ko ne bodo več mogli prispevati k delu na polju. Izpolnjevanje vseh teh zapovedi ali principov družbeno-ekonomskih interakcij, ki vsaka zase ščiti pravice ljudi pod določenim vidikom, preprečuje posameznikom, da bi druge izrabili z namenom pridobitve politično-ekonomske moči nad ostalimi (in postali kralji).

Če preberemo celotno besedilo druge zapovedi, ki prepoveduje izdelovanje in čaščenje malikov (2 Mz 20,4–5), postane jasno, da se tudi ta vsaj delno dotika ekonomske pravičnosti. V 'malikih' so bili upodobljeni

bogovi starih bližnjevzhodnih kraljestev in imperijev, naravno-civilizacijske sile, ki so odločale o rodovitnosti zemlje in s tem o človeških življenjih, npr. »Gospod nevihte« (Baal). Izraelcem je zapovedano, naj se »ne priklanajo in ne služijo« tem silam s svojim delom in pridelki (kar so pod prisilo delali v Egiptu), torej naj ne dajejo dajatev, desetine in daritev kraljem in duhovnikom, ki so trdili, da vladajo v njihovem imenu. Ekonomska pravičnost, ki jo želi zaščititi zaveza – in ekonomske krivice, ki jih želi preprečiti – ima zato dve žarišči: vzdrževati neizkoriščevalska ekonomska razmerja med Izraelci v njihovih vaških skupnostih ter se izogibati politično-ekonomski podložnosti človeškim vladarjem in vladajočim institucijam, ki so trdile, da predstavljajo božansko avtoriteto.

Zaveza z Mojzesom in zapovedi, ki iz nje izhajajo, so bili idealni principi ekonomskih interakcij, ki se jih je v zgodnjem obdobju poskušal držati Izrael. To sledi tudi iz zgodb v prvem delu Knjige sodnikov ali morda »osvoboditeljev« (heb. *šōpetim*, kot sta bila npr. Debora in Gideon). Po vzpostavitvi monarhije so zapovedi postale kriterij za preroke, ki so obsojali vladarje zaradi izkoriščanja ljudstva, pa tudi kriterij za njihovo presojo v Prvi in Drugi knjigi kraljev. Poleg tega imamo še pravne zbirke v knjigah Postave ali Peterok-njižja (knjiga zaveze, svetostna postava, večji del Pete Mojzesove knjige), ki predstavljajo običaje, zakonske predpise in ukrepe, ki izhajajo iz zaveze in morajo usmerjati družbeno-ekonomsko življenje v Izraelu.

Zapovedi iz zaveze nastopajo kot osnovni kriterij v vseh knjigah hebrejskega Svetega pisma, ki pa vključujejo tri različna glavna stališča do ekonomske (ne)pravičnosti. Njihov razpon se giblje od (1) radikalnega vztrajanja pri ekonomski pravičnosti z Božjo obsodbo bogatih in mogočnih, ki zatirajo revne, preko (2) sprejemanja monarhičnega ali temeljskega državnega sistema ekonomskega izkoriščanja s prizadevanjem za 'reformo', ki bi olajšala krivice, pa vse do (3) Božje legitimacije ekonomske moči in zatiranja.

RADIKALNO VZTRAJANJE PRI EKONOMSKI PRAVIČNOSTI

Radikalno vztrajanje pri ekonomski pravičnosti najdemo predvsem v pravnih zbirkah znotraj Peteroknjižja in v najzgodnejših plasteh različnih preroških knjig. Raziskovalci so iz pravnih zbirk izluščili zgodnejše (zavezne) običaje, ki v svoji sedANJI obliki podpirajo centralizacijo politično-ekonomsko-religiozne moči v monarhiji in/ali tempeljski državi, npr. v Peti Mojzesovi knjigi in v svetostni postavi (3 Mz 17-26).³ Točne oblike (zgodnejših) vaških običajev se ne da določiti na lahek način. Toda pravne zbirke vključujejo zakonske predpise in mehanizme, kot so npr. prepoved posojanja na obresti, odpis dolgov po sedmih letih ter izpustitev sužnjev, ki so s svojim delom morali odplačevati dolg (2 Mz 22,25-27; 3 Mz 25,35-37; 5 Mz 15,1-2.12-15). Takšni običaji se zdijo kot ukrepi, namenjeni zaščiti ekonomske uspešnosti vsakega sestavnega dela, družine ali gospodinjstva v vaški skupnosti (četudi ne ekonomske enakosti). V njih lahko vidimo namig, da so prepoznavali ekonomsko pravico do osnovnega preživljanja. V drugih ukrepih, npr. da so revnim prepustili paberkovanje in pustili zemljo vsako sedmo leto neobdelano, vidimo namig, da so vaške skupnosti prevzele kolektivno odgovornost za družine, ki so potrebovale pomoč (3 Mz 19,9-10; 23,22; 5 Mz 24,19-22; 2 Mz 23,10-11).⁴ Takšni običaji in ukrepi, ki izhajajo iz zaveze, so spodbujali ekonomsko pravičnost in so še posebej zanimivi v primerjavi s podobnimi običaji in ukrepi, ki jih zgodovinarji in antropologi odkrivajo v delovanju številnih drugih agrarnih družb in jih James C. Scott imenuje »moralna ekonomija kmetov.«⁵

Ti ukrepi so zelo praktične narave in zagotavljajo ekonomsko pravičnost in ekonomske pravice, ki jih ščitijo principi (zapovedi) zaveze z Mojzesom. So tudi jasen kriterij obsodb, ki jih v najzgodnejši plasti več preroških knjig (Amos, Mihej, Izaija) JHVH izreka nad kralji in njihovimi uradniki zaradi izkoriščanja in zatiranja vaščanov.⁶ Preroki

z njimi obtožujejo vladarje, da silijo vaščane v dolžniško razmerje, da bi se polastili njihove zemlje (in/ali dela), osnove za njihovo preživljanje, kar je očitna kršitev zapovedi, ki prepovedujeta poželenje in krajo:

Gorje njim, ki si izmišljajo zlo in počenjaó húdo na svojih ležiščih; ... ker imajo za to moč v rokah. Poželijo polja in jih pograbióo, hiše in jih vzamejo; stiskajo moža in njegovo hišo, človeka in njegovo dediščino. (Mih 2,1-2; prim. Am 5,11; 8,4-6; Iz 5,8)

Mihej, Izaija in Amos vztrajajo, da so polja in hiše, ki so si jih vaščani razdelili kot osnovo svojega ekonomskega preživetja, njihova neodtujljiva dediščina. Čeprav v tem ne smemo videti 'zasebne lastnine', kot jo razumemo danes, saj je bila ta zakoreninjena v sodelovanju znotraj skupnosti in kolektivni odgovornosti, so preroki vztrajali, da imajo ljudje ekonomske pravice. Njihove prerokbe so šle h koreninam zahteve po ekonomski pravičnosti, ki izhaja iz zaveze. To je razvidno iz Božjih besed, ki ne dopuščajo možnosti ugovora in so jih preroki prenašali izkoriščevalskim vladarjem:

GOSPOD prihaja k sodbi s starešinami svojega ljudstva in z njegovimi prvaki.

Vi ste izropali vinograd, v vaših hišah je ubožcu ukradeno blago. (Iz 3,14-15; prim. 10,1-4)

Podrl bom ... veliko hiš ... Zato, ker teptate siromaka in jemljete od njega davek na žito ... (Am 3,15; 5,11)

Poslušajte vendar to, poglavarji hiše Jakobove, knezi hiše Izraelove, vi, ki sovražite pravico in izkrivljate, kar je ravno, ki zidate Sion s krvjo in Jeruzalem s sprijenostjo! (Mih 3,9-10) Jeremija je zaradi kršitev vseh ekonomskih zapovedi, to je Mojzesove zaveze kot celote,

izrekel Božjo sodbo nad samo institucijo templja. JHVH s tem obsoja celoto nepravičnega sistema (Jer 7,26; Jeremija poleg te prinaša še sodbo nad Davidovim kraljestvom v Jer 21,11–14; 22,1-9.11–17).

REFORMISTIČNO STALIŠČE DO EKONOMSKE PRAVIČNOSTI

V večina knjig ali njihovih plasti v hebrejskem Svetem pismu prevzema 'reformistično' stališče do ekonomske nepravičnosti. To pomeni, da sprejemajo sistem, kljub temu, da je v svojih temeljih krivičen. Mojzesove knjige, Knjigi kraljev in 'srednja' plast več pre-roških knjig legitimirajo ali vsaj sprejemajo centralizacijo moči v monarhiji ali tempeljski državi, ki zahteva delež pridelkov ljudstva v obliki desetine, daritev in drugih dajatev ter si včasih prilasti njihovo zemljo in delo.

Kljub svarilom preroka Samuela, da bo monarhija prinesla vrsto krivic, ljudstvo vseeno vztraja pri človeškem vladarju (1 Sam 8). Mojzesovi zavezi preostaja le še vloga vira kriterijev za idealne 'pravice in dolžnosti' kraljev, ki jih Samuel razglasi kot slab kompromis (1 Sam 8,6–8; 10,17–25). Po Mojzesovih knjigah in obeh Knjigah kraljev se morajo vladarji držati določenih idealov (npr. 5 Mz 17,14–20). Z utrditvijo moči monarhije pa so ljudje lahko le še pripovedovali zgodbe o kraljevih zlorabah oblasti, npr. s pripovedjo o Nabotovem vinogradu (1 Kr 21,1–19). Preroki so opominjali vladarje, naj spremenijo svoje ravnanje, da ne bodo tudi sami obsojeni na Božjem sodišču. Včasih govorijo tudi v strogem, sarkastičnem tonu:

Poslušajte vendar, Jakobovi poglavarji,
knezi hiše Izraelove!

Ali ni vaša dolžnost poznati pravico?

Vi, ki sovražite dobro in ljubite húdo,

ki trgate njihovo kožo z njih

in njihovo meso z njihovih kosti! (Mih

3,1-3)

Določene zgodovinske pripovedi in pravne zbirke, ki prevzemajo reformistično držo do nepravičnosti, nekateri interpreti

poimenujejo 'ideološke'. Postavljajo namreč ideale, ki naj bi jim sledili vladarji, a na način, da običaje in ukrepe iz zaveze z Mojzesom, namenjene ljudstvu, uporabljajo za podporo centralizaciji moči v monarhiji ali tempeljski državi. Najbolj očitna primera sta Peta Mojzesova knjiga in z njo povezana zgodovinska pripoved o velikih reformah kralja Jošije v 2 Kr 22-23, ki vključuje reference na načela pravičnosti (Mojzesovo postavo) v podporo centralizaciji. Včasih so temeljni kriteriji iz zaveze upoštevani, a se jih uporablja le v primerih odkritega zatiranja, medtem ko besedilo še naprej podpira imperialni sistem. Nehemija je npr. prisilil plenilsko judovsko aristokracijo, da je povrnila zemljo ljudem in osvobodila družinske člane, ki so jih zajeli kot sužnje zaradi poplačila dolga (Neh 5,1–13). Vendar pa ni sprostil zahtev Perzijskega imperija po dajatvah, ki so ljudi sploh pahnila v revščino.

BOŽJI BLAGOSLOV INSTITUCIONALIZIRANE NEPRAVIČNOSTI

Tretje glavno stališče do ekonomske (ne) pravičnosti v hebrejskem Svetem pismu najdemo v besedilih, ki legitimirajo ali celo priskrbijo Božji blagoslov institucionalizirani, strukturni nepravičnosti. Najbolj očitni primeri so brezpogojna obljuba Davidovi dinastiji (2 Sam 7), 'kraljevski' psalmi in psalmi 'ustoličenja', ki izražajo Božjo, kozmično utemeljitev monarhije (prim. Ps 2; 24; 29; 89; 97-99; 110). Če daje JHVH kralju, ki ga je ustoličil na sveti gori, moč, da razbije premagane kralje kot lončevino, česa ne more storiti vaščanom (Ps 2)? Odgovor najdemo v obširni pripovedi, ki slavi Salomonovo vladavino (1 Kr 4-10). Kralj prireja razsipne gostije, ki temeljijo na izkoriščanju zemlje in dela ljudi (kmetje si ne morejo privoščiti, da bi jedli meso); gradi tempelj na hrbtu prisilnih delavcev (kar spominja na egiptovsko suženjstvo); uravna 'trgovinski primanjkljaj', ki je nastal zaradi trošenja za kraljeve stavbe in luksuzne dobrine, tako da odstopi dvajset vasi skupaj z vaščani Hiramom iz

Tira (izraelski vaščani so le zastavek v trgovini med kraljestvoma); in uveljavlja vojaško premoč, ki zopet temelji na edini ekonomski osnovi, kmečki proizvodnji in delu. Kritika teh praks je v nadaljevanju pripovedi le bežno nakazana, vse težave pa se eksplicitno pripisuje Salomonovim tujim ženam (1 Kr 11,1-8).

Ezrova in Nehemijeva knjiga slikata obnovo templja in vrnitev potomcev jeruzalemske elite na oblast (ta je bila izgnana v Babilon) s podporo perzijskega imperialnega sistema. Jeruzalemska tempeljska država, ki je vzdrževala red in pobirala davke, je tako postala lokalni predstavnik perzijske nadoblasti. To je ostala tudi v času imperijev, ki so sledili perzijskemu.

Nekatere prerokbe, ki se nanašajo na obnovo templja, se zdijo kot legitimacija institucionalizirane nepravilnosti, ki se je utelesila v tempeljski državi. Prerok Agej tako grozi ljudem, da je rodovitnost zemlje odvisna od tega, ali bodo nabrali sredstva, ki jih je zahtevala tempeljska država (Ag 1,7–11). Nekateri pozni preroški teksti pa se široko ustijo, da bo Jeruzalem / Sion postal novo imperialno mesto, kamor bodo druga ljudstva nosila tribut (Iz 60).

Božji blagoslov institucionalizirane nepravilnosti vendarle nikakor ni prevladujoča drža v knjigah hebrejskega Svetega pisma. Krogi pismoukov, ki so služili kot intelektualna podstat tempeljske države, so izdelovali knjige, ki so pomagale legitimirati tempelj in visoko duhovščino. Toda v njih so vključili obširne zbirke (prilagojenih!) »zapovedi in predpisov« ter naukov (*torah*) iz Mojzsove zaveze z očitnim namenom, da omejijo zlorabe moči, ki bi zaostriale ekonomske krivice, s tem ko bi kmete postavile v položaj najemnikov.⁷

EVANGELJSKO VZTRAJANJE PRI PRAVIČNOSTI

Glavni razlog, da nekateri današnji kristjani v Novi zavezi ne vidijo skrbi za vprašanja ekonomske pravičnosti, je težnja

sodobnih bralcev, da Jezusove prve učence iztrgamo iz družbeno-ekonomskih struktur, v katerih so bili zakoreninjeni. Težimo k odstranitvi sledi zgodovinskih konfliktov, tako da starim besedilom vsilimo moderne teološke koncepte. Posebej problematična je trdovratna supersesionistična (nasledstvena) shema, po kateri je iz 'stare', zamejene religije 'judovstva' z Jezusovim javnim delovanjem izšlo in se odcepilo 'krščanstvo' kot 'nova' in 'vesoljna' religija. Toda dejstvo je, da sta se krščanstvo in judovstvo kot ločeni religiji pojavili šele stoletje ali več po Jezusovem času. Evangeliji prikazujejo Jezusa kot Juda, ki se trudi za prenovu Izraela. Politično-ekonomske strukture in dinamike v Judeji in Galileji v času poznega obdobja drugega templja, iz katerih izvirajo evangeljske zgodbe o Jezusovem delovanju, so bile podobne tistim, ki jih odseva hebrejsko Sveto pismo, le konflikt med vladajočimi in vladanimi je postal še bolj zapleten in intenziven.⁸ Jezusovo poslanstvo, umeščeno v imperialni kontekst Rimskega cesarstva, je bilo globoko zakoreninjeno v izraelski tradiciji, predvsem v Mojzesovi zavezi, ki jo je ustvarjalno prevzel, da bi služil prenovi svojega ljudstva.

STRUKTURNE NEPRAVIČNOSTI IMPERIALNEGA REDA V JUDEJI IN GALILEJI

Rimsko zavzetje tega področja (63 pr. Kr in ponovno 4 pr. Kr.) je resno zaostriło temeljno prelomnico med vladajočimi in vladanimi. Rimska osvajanja so bila kruta. Rimljani so rušili vasi, zaslužnili in pobili ljudi ter križali voditelje odpora, vse to z namenom ustrahovati podrejeno ljudstvo, da bi sprejelo rimsko nadvlado. Rimljani so od njih zahtevali tribut (25% vsako drugo leto; Jožef Flavij, *Judovske starožitnosti* - JS 14,202–203) in ustoličili vladarje-kliente, da bi nadzorovali ljudstvo in v njihovem imenu pobirali tribut, davke in desetino.⁹ Od mnogih dejavnikov, ki so pospešili ekonomsko izkoriščanje ljudi, se trije še posebno tičejo evangeljskih pripovedi o Jezusovem poslanstvu.

(1) Herod Veliki je obdavljal svoje podložnike, da bi izpeljal obširen gradbeni načrt novih vladarskih mest in templjev, razsipno obdaroval druga mesta in razširil svoj dvor. V njegovem načrtu zaseda prvo mesto projekt, ki se še posebno dotika evangelijskih pripovedi: njegova mastodontska rekonstrukcija templja z zelo razširjeno in vzdignjeno ploščadjo. 'Herodov tempelj' je hitro postal znan kot eno od čudes rimskega sveta, saj je bila površina posvečenega območja dvakrat večja od monumentalnega rimskega foruma, ki ga je kasneje dal sezidati Trajan. Tempelj je imel vlogo provincialnega predstavnika cesarske ureditve, saj so duhovniki obhajali daritve za Rim in cesarja, nad glavnimi vrati na velikansko dvorišče pa je visel zlat rimski orel.¹⁰

(2) Po Herodovi smrti leta 4 pr. Kr. so Rimljani zatrli vsesplošni upor in za vladarja Galileje postavili Herodovega sina Antipa. Le stoletje prej je hasmonejska visoka duhovščina, ki je težila k širitvi svoje oblasti, podredila Galilejo jeruzalemskemu vodstvu, potem ko je osvojila že Idumejo in Samarijo. Zdaj pa so Rimljani prekinili neposredno jurisdikcijo Jeruzalema. Galileji je tako prvič vladal vladar, ki je v njej tudi prebival, zato je tudi pobiranje davkov postalo veliko bolj učinkovito – to je omogočilo pokritje stroškov za gradnjo dveh novih prestolnic v prvih dvajsetih letih Antipovega vladanja.

(3) Deset let po Herodovi smrti so Rimljani dali oblast v Judeji predstavnikom duhovniške aristokracije pod nadzorstvom rimskega upravitelja. Na položaje so jih imenovali Rimljani, ki so od njih tudi terjali odgovornost in jih zadolžili za pobiranje tributa. Nad Galilejo niso več imeli neposredne oblasti. Kljub temu so družine velikih duhovnikov na čelu razširjenega templja lahko brez ovir povečevale svoje premoženje, čeprav niso uspeli nadzirati posledičnih protestov, uporniških gibanj in splošnega vznemirjenja v javnosti. Pismouki so skupaj s farizejsko ločino služili kot intelektualni in pravni zagovorniki templja in visoke duhovščine.

REAKCIJE NA EKONOMSKO NEPRAVIČNOST: UPORI IN PROTESTI

Ko je rimska imperialna oblast zaostрила strukturno nepravičnost tempeljske države, so podeželske družine vedno bolj tonile v dolgove, vaške skupnosti pa so se začele razgrajevati. Dejstvo, da je med ljudstvom neprenehoma prihajalo do protestov in uporov, nam kaže, da so še vedno cenili zavezno pravičnost, ki je bila vedno temelj njihovega družbeno-ekonomskega življenja. Široko razširjeni ljudski upori leta 4. pr. Kr. (po Herodovi smrti) in zopet v letih 66-70 po Kr. predstavljajo okvir Jezusovega delovanja in širitve iz njega izhajajočih gibanj, ki so ustvarila evangelije. V času med obema uporoma, ko so nastajala Jezusova gibanja, je prihajalo do rednih protestov, stavke kmetov v Galileji in številnih prenoviteljskih in odporiških gibanj, ki so jih vodili ljudski preroki v vlogi novega Mojzesa ali Jozueta.¹¹

Poročila Jožefa Flavija, judovskega zgodovinarja iz prvega stoletja, ponujajo številne namige, da so bili ti protesti in gibanja odgovor na ekonomske krivice. Množica, ki se je zbrala na protestih v Jeruzalemu ob Herodovi smrti, je na primer glasno zahtevala znižanje davkov in konec drugih krivic (*Judovska vojna* – JV 2,4-7). Med uporom leta 4 pr. Kr. so ljudje napadli Herodovo trdnjavo, da bi si 'nazaj vzeli' dobrine, ki so jih hranili v njej (JV 2,55-65; JS 17,269-285). Med velikim uporom v letih 66-70 je množica v Jeruzalemu šla naravnost do arhivov, da bi zažgala zapise o dolgovi. 'Mesijansko' gibanje, ki ga je vodil Simon bar Giora, je med pohodom skozi južno Judejo nabralo podporo tako, da je razglašalo odpis vseh dolgov in osvoboditev dolžniških sužnjev (JV 2,427; 4,507-513).

Dva še bolj neposredna dokaza, da so oblike, zapovedi in občutek za pravičnost iz zaveze še vedno ostajali še kako živi, pa imamo iz kroga disidentskih pismoukov: to sta kumranska skupnost in skupina, ki jo poznamo le pod imenom 'četrti filozofija'. Medtem ko je večina pismoukov, vključno s farizeji, služila

tempeljski državi, so tisti, ki so se umaknili v Kumran, oblikovali skupnost, ki je izrecno slonela na zavezi.¹² Kumranska skupnost se je širila po izraelskem vzorcu medsebojne podpore in skupne lastnine (1QS 6,22–26; prim. Jožef Flavij, JS 18,20). Ko so Rimljani leta 6 pr. Kr. postavili na oblast vélike duhovnike pod rimskim upraviteljem, sta Juda iz Gamle in farizej Cadok, voditelja gibanja, ki ga Jožef imenuje 'četrta filozofija', organizirala upor proti plačevanju davkov cesarju. Utemeljila sta ga s tem, da so ljudje dolžni zvestobo izključno Bogu kot njihovem edinemu (božanskemu) gospodu in gospodarju (JS 18,3–4, 23–25). Po njunem mnenju je torej davek cesarju enak kršitvi prve in druge zapovedi.¹³

RAZUMETI CELOTNO (EVANGELJSKO) ZGODBO

Jezusovo poslanstvo in gibanje ali gibanja, ki jih je sprožil, spadajo med ljudska prenoviteljska in odporniška gibanja. Zgodbo o tem nam pripovedujejo evangeliji. Eden od pomembnih sodobnih prebojev v preučevanju Nove zaveze je spoznanje, da evangeliji niso samo zbirke izrekov in pripovedi o čudežih, ampak nepretrgane pripovedi.¹⁴ V zadnjem času se učimo brati evangeljske zgodbe v njihovem zgodovinskem kontekstu.¹⁵ To bralcem omogoča prepoznati, da so evangeliji zgodbe o konfliktu med Jezusovim gibanjem iz galilejskih vasi in vladajočimi (in njihovimi predstavniki). Njim se je postavljal po robu Jezus, ki so ga na koncu uspeli aretirati in izročiti rimskemu upravitelju, ta pa ga je dal križati.

Evangeliji so zgodbe o vašcanih, ki so izhajali iz vaškega okolja. Naslovljeni so na gibanja, ki so se razumela kot prenova Izraela. Jezus je novi Mojzes in novi Elija, ki hrani ljudi v puščavi in jih ozdravlja ter imenuje dvanajstere kot predstavnike simboličnih dvanajstih plemen. Stoji znotraj tradicije prerokov, ki so oznanjali Božjo sodbo nad vladarji v Jeruzalemu zaradi ekonomske nepravčnosti in izkoriščanja ljudstva.

JEZUSOVA PREROŠKA OBSODBA STRUKTURNE NEPRAVIČNOSTI IN EKONOMSKEGA IZKORIŠČANJA

Najostrejši medsebojni izzivi med Jezusom in farizeji/pismouki, 'ki so prišli iz Jeruzalema', se krešejo okoli strukturne ekonomske nepravčnosti. Prizor iz Mr 7,1–13 / Mt 15,1–20 jasno prikazuje, da teh konfliktov ne bi smeli brati v smislu Jezusovega nasprotovanja 'judovstvu' in zapovedim/Postavi, kot zmotno mislijo številni kristjani. Jezus (in ne pismouki in farizeji) je ta, ki vztraja pri strogem izpolnjevanju osnovnih Božjih zapovedi, ki predstavljajo jedro Postave. Farizeji in pismouki sami razkrijejo ta razkorak, ko Jezusa vprašajo, zakaj se njegovi učenci ne ravnaajo po 'izročilu starešin'. Ta izročila niso bila jedro zapovedi (tore), ampak ustno posredovani predpisi. Ustno izročilo, ki presega okvire zapovedi, zapisanih v Mojzesovih knjigah, so farizeji in pismouki razširjali kot predstavniki visokega duhovniškega vladarskega sloja (Jožef Flavij, JS 13,296–297).

Jezus premakne težišče pogovora na osnovna ekonomska razmerja. Navaja Božjo zapoved, zapisano v Mojzesovi postavi, ki je bila za Izraelce najbolj osebna od vseh: »Spoštuj očeta in mater!« Farizeje in pismouke obtoži, da kršijo to osnovno zapoved. Kako? Kot predstavniki tempeljske države so spodbujali kmete, naj 'posvetijo' Bogu in templju del pridelka njihove zemlje in dela. Jezus obtožuje farizeje in pismouke, da zbirajo pridelke, ki jih te lačne družine potrebujejo, še posebej njihovi ostareli starši. Kontinuiteta med Jezusom in izraelskimi preroki ne bi mogla biti bolj jasna. Kaže se v načinu njegove uporabe zapovedi iz zaveze, da bi obsodil krivico, ki jo izvaja vladajoči razred, ko si povečuje bogastvo na račun osiromašenega ljudstva.¹⁶

Jezusove izjave proti ekonomski nepravčnosti pa se še zaostrijo, ko se osredotoči na tempelj ter izžene menjalce denarja, prodajalce in kupce iz njegovega območja (Mt 21,12–17; Mr 11,15–17; Lk 19,45–48; Jn 2,13–16). Jezusovo dejanje v Herodovem templju ni bilo

samo 'očiščenje', ampak bolj preroški prikaz, ki simbolizira Božjo sodbo. Jezus pri tem citira slavno Jeremijevo preroško obsodbo prvega templja: »Ali je ta hiša, na katero je priklicano moje ime, postala v vaših očeh jama razbojnikov?« (Jer 7,11a). S tem želi pokazati, da so kriterij njegove sodbe iste zapovedi pravičnosti, ki izhajajo iz zaveze, kot pri Jeremiji (Jer 7,1–11). Primerjava templja in vélikih duhovnikov z razbojniki, ki se zatečejo v svoje utrjeno skrivališče, daje njegovim besedam pravo preroško ostrino. Véliki duhovniki so kradli ljudem, kar so ti potrebovali za preživetje, in mislili, da so varni v svoji sveti trdnjavi. Ko jim je prevrnil mize in jih pregnal ven, je Jezus storil nespodobno preroško dejanje 'civilne nepokorščine' v protest proti ekonomski nepravici, ki jo je izvajala vladajoča institucija. S tem se je postavil v dolgo tradicijo izraelskih prerokov, ki so delali enako.

Nekaj odlomkov naprej (Mt 21,33–46; Mr 12,1–9; Lk 20,9–19) Jezus pripoveduje priliko o najemniških viničarjih, ki je še eno preroško oznanilo Božje sodbe nad vélikimi duhovniki, ki so vodili tempeljsko državo. Prilika črpa iz zelo znane »pesmi o vinogradu« (Iz 5,1–6), prerokbe proti voditeljem, ki izkoriščajo ljudstvo. Véliki duhovniki so takoj razumeli, da je Jezusova prilika uperjena proti njim. Oni so najemniki, ki bi morali zagotoviti pravico v Božjem 'vinogradu' izraelskemu ljudstvu. Kot 'hudobni' najemniki so namesto tega izkoriščali vinograd, da bi povečali svoje bogastvo. Iz arheoloških raziskav v Jeruzalemu in hriboviti pokrajini severozahodne Judeje se je pokazalo, da so družine vélikih duhovnikov (in morda tudi Herodova družina) pridobivale velika posestva tako, da so zapeljali kmete v dolg, da bi nato prevzeli njihovo zemljo in jih prisilili v najemništvo.¹⁷ Ko so kopičili bogastvo z izkoriščanjem kmečkih družin, so si pripadniki vladajočega razreda gradili vedno večje palače v Jeruzalemu. Tovrstne plenilske prakse vélikoduhovniških družin v prvem stoletju po Kr. potrjujejo tudi Jožef Flavij in rabinska besedila (Jožef Flavij, JS 20,206–207, 214; b. Pesahim 57a).¹⁸

V skladu s svojo obsodbo institucionalne nepravici Jezus vztraja na temeljnem zaveznem principu ekonomske pravičnosti in nasprotuje cesarski zahtevi po plačevanju tributa. Ko je oznanjal Božjo sodbo nad templjem in vélikimi duhovniki, je Jezus izzival tudi rimsko cesarsko ureditev v Judeji. Farizeji so zato spoznali, kako ga lahko ujamejo v past (Mr 12,13–17). Rimljani so zahtevali tribut za cesarja kot imperialnega 'Gospoda', 'Odrešenika' in 'Božjega Sina', odklonitev plačevanja pa je zanje pomenila upor. Jezus je nasprotoval rimski cesarski ureditvi, s tem da je oznanjeval Božjo vladavino, ki je od ljudi zahtevala izključno zvestobo (*pistis/fides*). To je bilo za ljudi žgoče vprašanje, kot je nekaj desetletij prej pokazal upor, ki sta ga vodila pismouk Juda in farizej Cadok, ko so ljudje zavrnilo plačevanje tributa (Jožef Flavij, JS 18,1).

Jezus je prelisil farizeje (in herodovce), da so pokazali, komu so zvesti; pri sebi so imeli denarij, na katerem je cesarjeva podoba. Jezus pa se je izvil iz njihove pasti in se izognil neposrednemu odgovoru na vprašanje farizejev: ali je zakonito plačevati tribut? Vprašanje je prestavil na princip ekonomske pravičnosti, ki je v osnovi prve in druge zapovedi: »Dajte cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je Božjega!« (Mr 12,17). Vsi, ki so poslušali, tako farizeji kot tudi ljudstvo, so razumeli, kaj je s tem razglasil: ker so vse stvari Božje, niso ničesar dolžni cesarju. Osnovne Božje zapovedi dejansko prepovedujejo 'klanjanje in služenje' cesarju (in vsakemu drugemu gospodu in gospodarju) s svojimi ekonomskimi sredstvi.

IZVRŠEVANJE EKONOMSKE PRAVIČNOSTI V ZAVEZNI SKUPNOSTI IZRAELA V PRENOVI

Zahteve po pravičnosti v ekonomskem življenju skupnosti iz zaveze prevevajo Jezusov preroški nauk v evangelijih. Zaradi moderne težnje po ločitvi religije od politično-ekonomskega življenja pogosto spregledamo to sporočilo. Ko se naučimo

brati celotno evangelijsko pripoved, pa za nas postane možno in nujno, da gremo onkraj te ločitve in onkraj individualizma, ki nam preprečujeta prepoznati: (1) da so bile vaške skupnosti temeljna oblika družbeno-ekonomskega življenja; (2) da evangeliji prikazujejo Jezusa in učence kot ustanovitelje gibanja, ki želi prenoviti izraelsko ljudstvo v vaških skupnostih; (3) in da je bila prenova zavezne skupnosti jedro prenove Izraela.

Prenova zavezne skupnosti, ki ima svoje središče v ekonomski pravičnosti, se jasno kaže v vseh pglavitnih Jezusovih govorih in dialogih. Med njimi je najbolj znan 'govor na gori' (Mt 5-7), ki ima vzporednico v Lukovem 'govoru na ravnem kraju' (Lk 6,20-49).¹⁹ Oba vzporedna govora izkazujejo enako, z zavezo prežeto strukturo: začneta se z oznanilom odrešenja, sledijo mu zahteve, ki izhajajo iz zaveze (in se eksplicitno ali implicitno nanašajo na izvorne zavezne zapovedi in običaje), končata pa se z dvojno priliko, ki potrjuje izpolnjevanje teh zahtev. Ko sodobni kristjani berejo stavka »ljubi svoje sovražnike« in »nastavi drugo lice« izven konteksta, ju interpretirajo kot nasvet proti maščevalnosti ali kot ključno besedilo za potrditev pacifizma in ne-nasilne neposredne akcije. Toda če pogledamo na kontekst v krajši Lukovi različici (Lk 6,20-35), vidimo, da se dejansko obračata na ekonomska razmerja v vaški skupnosti, kjer so si lačni ljudje posojali med seboj. V zahtevah »ljubite svoje sovražnike, delajte dobro in posojajte, ne da bi za to kaj pričakovali« (Lk 6,35), Jezus naroča ljudem, naj se nehajo prepirati in se vrnejo k zveznim običajem sodelovanja in medsebojne pomoči. V okoliščinah revščine in lakote je solidarnost v skupnosti še toliko bolj nujna za preživetje in odpor zunanjim pritiskom.

Matejeva daljša različica je eksplicitna prenova zavezne pravičnosti. Ko ponovno beremo to besedilo, je nujno, da se zoperstavimo staremu tradicionalnemu razumevanju in individualističnemu branju. Govor nagovarja skupnost ljudi, 'množico', in vseskozi uporablja množinsko obliko, »vi«. Tema 'pravičnosti'

(*dikaiošyne*) s pogostim ponavljanjem obvladuje govor. Ko se je občutek za kolektivno skupnost zmanjšal, so ljudje začeli interpretirati Jezusove besede, kot da so usmerjene na posameznika. Jezusova radikalna prepoved jeze ali poželenja se je poleg tega v normalni družbeni interakciji zdela nemogoča, zato so se za njeno izpolnjevanje nekateri umaknili v samostane. Individualistično razumevanje še vztraja v sodobnih branjih in prevodih (kot npr. v angleški izdaji New Revised Standard Version), kjer je beseda 'pravičnost' (*dikaiošyne*; 'justice') prevedena z 'righteousness' (poštenost, osebna pravičnost, op. prev.).

Toda Jezus izrecno pravi, da so njegove besede in poslanstvo dopolnitev »postave in prerokov« (prim. Mt 5,17). Tako imenovane 'antiteze' (»slišali ste, da je bilo rečeno ... jaz pa vam pravim«) v nasprotju z mišljenjem številnih kristjanov niso 'nova' zapoved, ki nadomešča ali se zoperstavlja 'stari', ki jo predstavljajo pismouki in farizeji. Vrsta »jaz pa vam pravim« (v množini) prinaša radikalizacijo starozaveznih zapovedi iz Postave, ki motivirajo (so)delovanje. Zapovedi o uboju/jezi, prešuštvu/poželenju in krivi prisegi imajo ekonomske implikacije, kot smo že ugotavljali zgoraj. Ko Jezus postavlja svoje besede v nasprotje s 'pismouki in farizeji' v antitetičnih formulacijah, gre v glavnem za retorično figuro. Več teže ima nasprotje, ki izhaja iz svarila pred individualističnim prizadevanjem za ekonomsko varnost, ki išče samo bogastvo (služi *mamonu*). Glavni poudarek leži na služenju Bogu z iskanjem Božjega/nebeškega kraljestva in njegove ekonomske pravičnosti, to je z iskanjem zavezne skupnosti in z zaupanjem v kooperativno medsebojno pomoč, ki daje varnost (Mt 6,24-33).

Druga zahteva po ekonomski pravičnosti, ki je ne moremo zgrešiti, prihaja v obliki neke vrste zavezne ustave. Jezus jo izročja njemu zvestim skupnostim ob zaključku svojega poslanstva po galilejskih vaseh (Mr 10,17-31, vzporednice v Mt 19,16-30; Lk 18,18-30),²⁰ preden se odpravi v Jeruzalem, da bi se soočil z vladajočim razredom v času praznovanja

pashe. V tem odlomku bogataš pokaže na razkorak z drugimi: išče 'večno življenje' v ostrem nasprotju z navadnimi ljudmi, ki so si prizadevali preprosto preživeti in so se spraševali o naslednjem obroku. Jezus mu brez obotavljanja našeje zavezne zapovedi kot kriterije, ne za večno življenje, ampak za vstop v Božje kraljestvo (Mr 10,23.25). Pri tem zapoved »Ne želi hiše svojega bližnjega« zaostri v »Ne goljufaj«. Način, kako obogateti, je bil v izraelski družbi, ki je temeljila na zavezi (pa tudi v drugih agrarnih družbah), pogosto povezan z goljufigo – manipulacijo pomoči potrebnih ljudi, da so vzeli posojilo na obresti, da bi se nato polastili (s krajo) njihove zemlje in/ali dela.

Ko bogataša tako postavi kot negativen zgled (česa ne delati), Jezus razglasi princip ekonomske pravičnosti: »Laže gre kamela skozi šivankino uho, kakor bogataš pride v Božje kraljestvo« (Mr 10,25) – to je, vstopi v prenovljeno pravično družbo pod neposredno oblastjo Boga. Prenova Izraela s prenovo življenja v skupnosti je središče zadnjega dela dialoga. Vstop v Božje kraljestvo s seboj prinaša konkretno prenovu družin/gospodinjstev v zavezni skupnosti in to zdaj. Že v tem času vključuje tudi hiše in njive, pa tudi preganjanja, torej celo v okoliščinah, ko še traja imperialna oblast (Mr 10,28–31).

Iz tega pregleda bi moralo postati jasno, da so Jezus, evangeliji in njemu zveste skupnosti ponovno oživele radikalno vztrajanje pri ekonomski pravičnosti, ki jo najdemo v tradiciji zaveze z Mojzesom ter v prerokbah Amosa, Izaija in Miheja. Evangeliji prikazujejo Jezusa in njegove učence kot katalizatorje prenove zaveznih skupnosti, ki izvršujejo ekonomsko pravičnost. Prikazujejo, kako se Jezus drzno zoperstavlja zatiralskim vladajočim institucijam, ko jim preroško oznanja, da stojijo pod Božjo sodbo. Še več, kot dramatično poročajo evangeliji, je Jezus tako delal v zgodovinski situaciji, kjer so vladarji na zoperstavljanje odgovarjali z zapiranjem in javnimi usmrčitvami s počasnim mučenjem, z namenom, da bi ustrašovali ljudi in jih odvrnili od vstaje.

IZHODIŠČA SVETOPISEMSKIH BESEDIL ZA DANES

Če je centralizacija politično-ekonomsko-religijske oblasti v Davidovem kraljestvu ali v jeruzalemski tempeljski državi v Svetem pismu utelešala institucionalizirano nepravičnost, koliko bolj je njeno utelešenje današnji sistem globalnega kapitalizma? Zapovedi in prerokbe so spominjale kralje in vélike duhovnike, da je Bog obsodil ekonomske krivice, kot je npr., ko so posojali revnim na obresti in z njimi manipulirali, da so se vedno bolj zadolževali. Toda kapitalizem se je v moderni zahodni kulturi razvil prav na podlagi posojanja na obresti, manipulacije z dolgovi in nizko plačanega dela. Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka, ki sta bila ustanovljena, da bi 'stabilizirala' svetovno kapitalistično ekonomijo, sta manipulirala z državami 'v razvoju', da so vzele posojila, ki jih ne morejo odplačati, nato pa jih prisilila, da so ukinile storitve, ki jih obubožani ljudje nujno potrebujejo. Finančni kapital je ustvaril subtilnejše načine, kako izčrpati omejene vire, ki jih imajo ljudje za osnovo svojega preživetja, s kreditnimi karticami na visoke obrestne mere in drugorazrednimi hipotekarnimi krediti (*subprime mortgage*), ki so mnoge neizogibno pripeljali do rubeža ali deložacije.

Kljub rohnenju Theodora Roosevelta več kot stoletje nazaj, da veleindustrialci in bankirji iz Wall Streeta kršijo deset zapovedi, se je javna razprava v ZDA šele nedavno vrnila k pogovoru o krivicah, ki jih uteleša kapitalizem, ki je zdaj prevzel svetovno gospodarstvo. Gospodarski zlom leta 2008 je končno usmeril širšo pozornost na moč, ki jo imajo megabanke nad ljudmi, ki so izgubili svoje domove, pokojnine, službe in zdravstveno varstvo. Zlom je pokazal, da lahko milijonarji in multinacionalne korporacije manipulirajo z najmočnejšimi vladami na svetu, da jamčijo za njihovo širjenje bogastva in moči.

Premalo refleksije je bilo o načinu, kako bi vztrajanje pri ekonomski pravičnosti v

besedilih in zgodovini Svetega pisma lahko bilo povezano z veliko bolj zapleteno nepravilnostjo, ki se je institucionalizirala v globalnem kapitalizmu. Če so svetopisemski razlagalci in duhovniki vpleteni v kapitalistični sistem (npr. s plačami in pokojninskimi skladi), se zdi verjetno, da bomo ostali pri udobnem, 'reformističnem' stališču. Vseeno pa je mogoče iz radikalnega vztrajanja pri ekonomski pravičnosti v zgodbah zgodnjega Izraela, zgodnjih prerokov in evangeljskih zgodb izpeljati nekaj splošnih principov, ki bi jih lahko aplicirali na današnje bolj zapleteno razporeditev moči, ki sestavljajo ekonomsko krivico.

V zaveznih kriterijih ekonomske pravičnosti je implicitno, da *imajo ljudje pravico do ekonomskega preživetja*. V agrarni družbi je to pomenilo gospodinjstvo in njive ter vključenost v podporno skupnost. Danes je osnovno preživetje veliko bolj zapleteno in vključuje hrano in zatočišče, zdravstveno varstvo, izobrazbo, prevoz ter neke vrste podporno mrežo.

Ustrezno temu imajo ljudje (družba/mesto/država) *kolektivno odgovornost zagotoviti drugim članom skupnosti ekonomsko pravičnost*, kar pomeni odgovornost, da gojijo skupno dobro in pomagajo potrebnim. Danes bi to zahtevalo konec ali morda umik privatizacije, da bi obnovili skupno dobro.

Evangeliji ne opisujejo individualne etike, ampak *prenovo skupnosti*, osredotočeno na *ekonomsko pravičnost kot del širše prenove in odporniškega gibanja podrejenih ljudstev* proti rimski imperialni ureditvi. Navadni ljudje, ki so črpali iz svetopisemskih besedil in zgodovine, so včasih sledili temu zgledu s kolektivnim delovanjem. Kmetje iz Nemčije v 16. stoletju so se na primer organizirali, da bi vztrajali pri svojih tradicionalnih ekonomskih pravicah. Nekatere katoliške cerkve v ZDA so stoletje nazaj vodile župnijske kreditne zadrage. Danes potekajo številne kolektivne ekonomske pobude, ki podpirajo ekonomsko pravičnost in nasprotujejo institucionalizirani nepravilnosti. Kolektivno dezinvestiranje iz multinacionalnih megakorporacij in kolektivno investiranje virov in

energije v načine, ki prenavljajo načine preživetja ljudi, lahko ponudita učinkovit odpor nadaljnji centralizaciji moči, ki izčrpava vire preživetja ljudi.

Evangeliji prikazujejo, kako Jezus in od njega izhajajoča gibanja ne delujejo samo s prenavljanjem ekonomske pravičnosti v skupnosti, ampak tudi z *drznim zoperstavljanjem institucijam, ki nadzorujejo, utelešajo in izvršujejo ekonomsko nepravilnost*. Imamo dolgo in globoko tradicijo zoperstavljanja represivni politični moči, da bi vztrajali pri političnih pravicah. Danes so institucije globalnega kapitalizma tiste, ki imajo nadzor in ki udejanjajo ter zastrujejo ekonomsko nepravilnost. Ker imajo multinacionalne korporacije odločujoči vpliv na vlade in nadzirajo množične medije, se zdijo reforme, kot je 're-regulacija', malo verjetne. Številne vlade vendarle še vedno dovoljujejo kolektivno zbiranje na protestih. Gibanje Occupy Wall Street je leta 2011 širšo razpravo osredotočilo na 'prizorišče zločina' v tistih nebotičnikih, kjer finančni kapital manipulira s svetovno ekonomijo. V številnih državah (vključno z ZDA), kjer imajo sedeže mednarodne institucije globalnega kapitala, je poleg tega možen način nasprotovanja tudi nenasilna civilna nepokorščina.

ZAKLJUČEK

Življenje v postmodernem svetu, kjer je ekonomska nepravilnost institucionalizirana, lahko otopi našo zmožnost, da bi si znali predstavljati kakršen koli izziv ali alternativo. Sveto pismo ponuja mnogo prikazov reformistične drže, ki poskuša ublažiti najhujše učinke institucionaliziranih krivic, ne da bi začela z resnično spremembo. Toda če vzamemo resno radikalnejše vztrajanje Svetega pisma pri ekonomski pravičnosti v zaveznem izročilu, preroških trditvah in v evangeljskih zgodbah o Jezusovem delovanju, potem nas to pripelje do nekaj temeljnih principov, ki kažejo na nujnost spremembe: (1) ljudje imajo pravico do ekonomskega preživetja; (2)

skupnost (družba) ima kolektivno odgovornost, da zagotovi ljudem ekonomsko pravičnost; (3) kolektivno lokalno delovanje v smer ekonomske pravičnosti je del širše prenove, ki resno jemlje evangelijske zapovedi.

Prevedel: Rok Blažič

¹ Richard Horsley je profesor svobodnih umetnosti in religijskih študij na University of Massachusetts v Bostonu. Je avtor številnih del o zgodovinskem ozadju Jezusovega delovanja, s poudarkom na družbeno-ekonomskih vprašanjih, pri čemer izhaja iz eksegeze svetopisemskih besedil: *The Message and the Kingdom* (2002), *Jesus and the Spiral of Violence* (1992) in *Jesus and the Empire* (2002). Op. prev.

² Članek je posvečen Aubreyju Neblett Brownu III. iz pete generacije diplomirancev na Union Theological Seminary v Richmondu, Virginija ('61), potomcu uglednih prezbiterijanskih duhovnikov (njegov oče je bil znani pastor Aubrey N. Brown Jr.). Aubrey si je vse svoje življenje aktivno prizadeval za ekonomsko pravičnost, od izjav proti širjenju nabora pred Senate Armed Service Committee (ko je bil še v srednji šoli) preko demonstracij za državljanske pravice v času študija (bil je eden maloštevilnih belih študentov, ki so protestirali pred veleblagovnico Thalheimer's v Richmondu) do organiziranja sindikatov na kmetijah, v tovarnah, še posebej pa v rudnikih premoga, kjer je pomagal razširiti lokalno akcijo v vsedržavno stavko. Še naprej je deloval na podobnih področjih vse do konca svojega neverjetno predanega življenja.

³ Glej predvsem skrbno analizo v Douglas A. Knight, *Law, Power and Justice in Ancient Israel* (Westminster John Knox: Louisville, 2011).

⁴ Za pregled glej Richard Horsley, *Convenant Economics* (Westminster John Knox: Louisville, 2009), 1-32.

⁵ James C. Scott, *The Moral Economy of the Peasant* (Yale University Press: New Haven, 1976).

⁶ Glede prerokov in okoliščin, ki so jih nagovarjali, glej predvsem Robert B. Coote, *Amos Among the Prophets* (Fortress: Minneapolis, 1981); Marvin L. Chaney, »The Political Economy of Peasant Poverty: What the Eighth-Century Prophets Presumed but Did Not State,« v: *The Bible, the Economy, and the Poor*, ur. Ronald A. Simkins in Thomas M. Kelley; *Journal of Religion and Society Supplement Series 10* (The Kripke Center: Omaha, 2014), 34-56; <http://moses.creighton.edu/JRS/toc/SS10.html>.

⁷ Več v Knight, *Law, Power, and Justice*; Richard Horsley, *Scribes, Visionaries, and the Politics of Second Temple Judea*

(Westminster John Knox: Louisville, 2007), posebej poglavja 3, 4 in 5.

⁸ Za kritično analizo virov in rekonstrukcijo zgodovine poznega obdobja drugega templja v Judeji in Galileji, neposredno povezano z Jezusom in evangelijski, glej: Richard Horsley, *Jesus and the Spiral of Violence* (Harper & Row: San Francisco, 1987); isti, *Galilee: History, Politics, People* (Trinity Press International: Valley Forge, 1995); isti, *Jesus and the Powers* (Fortress: Minneapolis, 2011); isti, *Jesus and the Politics of Roman Palestine* (University of South Carolina Press: Columbia, 2014).

⁹ Več v Fabian E. Udoh, *To Caesar What is Caesar's* (BJS 343, Brown University Press: Providence, RI, 2005).

¹⁰ Več v Horsley, *Galilee: History, Politics, People*, 119-22, 134-35; Duane Roller, *The Building Program of Herod the Great* (University of California Press: Berkeley, 1998).

¹¹ Za popolnejše poročilo o različnih oblikah ljudskega odpora v kontekstu strukturne nepravilnosti glej: Horsley, *Jesus and the Spiral of Violence*, poglavja 1-4.

¹² Glej *Pravilo skupnosti in Damaščanski dokument* iz korpusa kumranskih rokopisov.

¹³ Kontroverza se jasno kaže tudi v Novi zavezi, v besedilih kot je Mr 12,13-17, kjer herodovci sprašujejo Jezusa o plačevanju davkov cesarju.

¹⁴ Pionirski deli tovrstnih obravnav sta npr. David Rhoads and Donald Michie, *Mark as Story* (Fortress: Philadelphia, 1982); in Jack Dean Kingsbury, *Matthew as Story* (Fortress: Philadelphia, 1986).

¹⁵ Za moja prizadevanja s sodelavci glej Richard Horsley, *Hearing the Whole Story: The Politics of Plot in Mark's Gospel* (Westminster John Knox: Louisville, 2001); Richard Horsley in Jonathan Draper, *Whoever Hears You Hears Me: Prophets, Performance, and Tradition in Q* (Trinity Press International: Harrisburg, 1999); Richard Horsley in Tom Thacher, *John, Jesus, and the Renewal of Israel* (Eerdmans: Grand Rapids, 2013).

¹⁶ Glede Jezusove obsodbe farizejev in pismoukov glej: Horsley, *Hearing the Whole Story*, 149-176.

¹⁷ William R. Herzog III, v delu *Parables as Subversive Speech* (Westminster John Knox: Louisville, 1994, 98-113) razlaga, kako so se lahko ljudje poistovetili s to priliko, ker so sami imeli izkušnjo izkoriščanja.

¹⁸ Magen Broshi, »The Role of the Temple in the Herodian Economy,« *JJS* 38 (1987): 31-37; Martin Goodman, »The First Jewish Revolt: Social Conflict and the Problem of Debt,« *JJS* 33 (1982): 418-426.

¹⁹ Za nadaljnjo razpravo glej: Horsley, *Convenant Economics*, 103-114, 150-156.

²⁰ Za nadaljnjo razpravo glej: Horsley, *Hearing the Whole Story*, 186-194; isti, *Convenant Economics*, 116-125; 156-158.